

ЗАВУАЛЬОВАНА ДІЙСНІСТЬ, АБО ЧИ Є РАДЯНСЬКА ВЛАДА В УКРАЇНІ?

Гудзевич А. В., Романюк І. М.

ВСТУП

Як відомо, зміна погодних умов упродовж дня та року визначається обертанням Землі навколо своєї осі та навколо Сонця. Наслідками є зміна дня і ночі та сезонів (зима, весна, літо, осінь; сухий чи вологий). І які б коливання в розподілі сонячної радіації, тепла і вологи не відбувалися, – ми будемо говорити про погоду як поняття..., але конкретизувати в залежності від домінування показників (тепла-холодна; суха-волога; вітряна-безвітряна тощо). Щось подібне ми можемо й зауважувати стосовно основоположного поняття «влада», передусім розпізнаючи у ній риси демократичності чи брак її.

Україна – суверенна держава, геополітичною особливістю якої є розташування переважно в Середній, але також Східній та Південній Європі¹. Її місцезнаходження на євразійських перехрестях в усі часи державотворення було демонстрацією межевості (форпостності). На ранньому етапі – межі осілістю та кочуванням, а пізніше християнством і язичництвом, – епохи Київської Русі. Згодом межі імперськістю московитів, австро-угорців, поляків та османів.

З реалізацією віковичних прагнень права жити за своїми законами, а не за чужими законами у чужій країні², після розпаду Советського Союзу постало питання переформатування політико-адміністративної системи незалежної України й її узгодження із загальноєвропейським вектором. З'являється потреба усвідомлення створення повноцінних легітимних, а не декларативних органів влади, спроможних реалізувати принципи ефективності, прозорості, рівності, відповідальності та верховенства права в процесах

---

¹ Гудзевич А. В. Просторово-часова організація сучасних ландшафтів: теорія і практика. Вінниця : Віндрук, 2012. С. 146–156.

² Грушевський, Михайло. (1917). Якої автономії і федерації хоче Україна. Відень : Союз визволення України. 22 с.

управління державою. На це орієнтує й концепція належного врядування, сформована у 1997 році під час оприлюднення Програми розвитку ООН «Врядування для сталого розвитку людських ресурсів»³.

За непростих умов захисту суверенітету, в умовах гібридної війни з Російською Федерацією, дії влади на усіх рівнях повинні бути спрямовані на збереження національного інтересу й об'єднання України, на основі, передусім пасіонарної частини її населення. Серед вимог сьогодення – регулювання питань публічно-правової сфери, прописаних в Конституції, й узгодження на практиці форм організації суспільства (управлінської, політичної, економічної, соціальної) з правом народу на владу й власність. У процесі їх виконання важливою умовою є приведення українського законодавства у відповідність до Європейської Хартії про місцеве самоврядування, яка була ратифікована Верховною Радою України в 1997 році і набула чинності з 1 січня 1998 р. Хартія вважає право громадян на участь в управлінні державними справами, як один з демократичних принципів та визначає органи місцевого самоврядування однією з головних підвалин будь-якого демократичного режиму.

Важливо наголосити, що Україна має давні традиції самоврядування, до того ж неодноразово закріплені конституційно. Згідно ст. 5 діючої Конституції України (2006) носіями самоврядних повноважень є ради. Ці представницькі органи влади складаються на основі виборів їх населенням у межах певної адміністративно-територіальної одиниці.

Нині оптимізація організації державної влади, й зокрема, територіальної, спрямована на створення ефективної системи публічної влади, є одним із ключових напрямів суспільних трансформаційних процесів. Особливості й характер перебігу цього процесу зацікавлюють не лише фахівців з державного права й управління, але й політологів, істориків, економістів, соціологів й географів. Зокрема, системний огляд стану, проблем і напрямів модернізації місцевого самоврядування в Україні в контексті державно-управлінських реформ та досвіду країн Європейського

---

³ Governance for Sustainable Human Development, An Integrated Paper On The Highlights Of Four Regional Consultation Workshops on Governance for Sustainable Human Development (1997). Makati City, The Philippines : United Nations Development Programme. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/3831662>

Союзу представлено в однойменній доповіді за загальною редакцією Ю. Ковбасюка⁴.

Питанням періодизації становлення і розвитку місцевого самоврядування в Україні присвячено праці І. Грицяка. Дослідженню проблем докорінної перебудови системи виконавчої влади присвятили свої наукові доробки В. Авер'янов, В. Бакуменко, Ю. Бакаєв, В. Борденюк, Т. Василевська, В. Куйбіда, Є. Головаха, В. Горбатенко, М. Дністрянський, М. Долішній, В. Журавський, В. Козуб, І. Коліушко, М. Мельник, О. Мирошник, М. Михальченко, Н. Нижник, О. Рафальський, Ф. Рудич, М. Рябчук, В. Танчер та інші українські науковці.

З необхідністю з'ясування специфіки трансформації вітчизняного державотворення через призму історії державних формувань, які виникали на українських теренах, на початку ХХІ ст. у засобах масової інформації, зокрема у газеті «День», розгорнулася полеміка істориків стосовно змісту словосполучення «радянська влада»^{5, 6, 7, 8}. Як виявилось, незважаючи на тривале використання, воно й до сьогодні залишається полізначним. З екранів телебачення й зі шпальт газет і журналів лунають заклики до боротьби із «радянською минувиною», наголошується, зокрема й газетою «Голос України» на важливості позбавлення символів радянської епохи⁹.

У пошуках означення минулого, передусім пов'язаного з періодом перебування України у складі СРСР, усюди використовуються у якості синонімів слова типу «комуністичного»,

---

⁴ Місцеве самоврядування в Україні: сучасний стан та основні напрями модернізації : наук. доп. / Ю.В.Ковбасюк, К.О.Ващенко, В.В.Толкованов та ін. К. : НАДУ, 2014. 128 с.

⁵ Кульчицький В. Що таке Радянська влада? 9 листопада 2007. URL: <https://day.kyiv.ua/uk/article/nota-bene/shcho-take-radyanska-vlada>

⁶ Кульчицький В. Що таке Радянська влада? 26 грудня 2007. URL: <https://day.kyiv.ua/uk/article/podrobici/shcho-take-radyanska-vlada>

⁷ Кульчицький С. Засадниче питання без емоцій. Чи була радянська влада в Україні окупаційною? 23 березня, 2018. URL: <https://day.kyiv.ua/uk/article/istoriya-i-ya/zasadnyche-pytannya-bez-emocij>

⁸ Грабовський С. Україна радянської доби: окупація чи колонізація? 10 січня 2018. URL: <https://day.kyiv.ua/uk/blog/polityka/ukrayina-radyanskoyi-doby-okupaciya-chy-kolonizaciya>

⁹ Біла Ірина. Робочий день в Україні подовжать, а літні канікули скоротять? (Огляд преси). 25 травня 2016. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/27755360.html>

«більшовицького», «тоталітарного», «радянського», як і «пострадянський час» у розумінні сьогодні^{10, 11}.

Нині можна з упевненістю констатувати той факт, що попри широчінь трактування і вживання поняття «радянська влада», на сьогодні серед науковців немає єдиного підходу до його використання, що призводить до різночитань в оцінці публічної влади в Україні. Віднесене до категорії розбіжностей поняття перебуває на стадії переосмислення і потребує подальшого наукового опрацювання.

Метою цієї публікації є аналіз поняття «радянська влада» в контексті організації функціонування державної влади і місцевого самоврядування як базового підґрунтя сучасних процесів демократичного державотворення в Україні.

1. Тисячолітнє випробовування самоорганізацією

На шляху утвердження національної державності, ради, як органи влади (самоврядування), пройшли випробовування часом від «народного віче» (Русь, Київська Русь, Галицько-Волинське князівство) й «козацької ради» (Запорізька Січ, Українська козацька держава або Гетьманщина) – до системи центральних органів (УНР, Українська Держава за П. Скоропадського, ЗУНР, сучасна Україна). Вічові збори княжої доби слугують відображенням однієї з початкових форм народовладдя, де право вирішувати нагальні соціально-політичні й військові питання належало усім вільним громадянам¹². Наразі, саме усвідомлення ведучої ролі народу в складних процесах державотворення, відродило «Народне віче» в грудні 2013 – лютому 2014 років на Майдані Незалежності в Києві, а пізніше у всіх містах (і не тільки) України.

У XVI–XVIII ст. своєрідний демократичний устрій склався в умовах військових формувань козащини (Війська Запорізького), де найвищим органом козацького самоврядування були військові ради. Загальна рада, за участі усього війська, вирішувала найважливіші організаційно-правові, адміністративно-судові

---

¹⁰ Кароева Т., Любарець А., Примаченко Я. Розмова про «Кам'яного гостя»: фахові рефлексії над книгою Олександри Гайдай. URL: <https://uamoderna.com/prochasorus>

¹¹ Ковальчук Н. «Трос під ноги» як метод декомунізації? URL: <http://khpg.org/1455028136>

¹² Довнар-Запольський М. Политический строй Киевской Руси: виче и князь. Москва : И. Д. Ситин, 1906. 64 с.

й політично-військові питання, тоді як полкові, сотенні, куренні й паланкові – справи місцевого характеру¹³. Окрім термінових випадків скликання загальної ради, що зближує їх з епізодично діючими вічовими зборами Київської Русі, вони також регулярно організовувалися на Новий Рік і Покрову та традиційно на великі свята (Великдень).

Значний вплив на розвиток місцевого самоврядування мало й запровадження магдебургського права спочатку у великих містах (XIII–XIV ст.), а потім і в містечках.

Правові основи державного будівництва у створенні суверенної Української держави (УНР) розпочато, за розвідками П. Гай-Нижника (2009), формуванням упродовж березня – червня 1917 року двох гілок влади: законодавчої (Центральної Ради – найвищого органу самоврядування українського народу на чолі з відомим вченим Михайлом Грушевським; Директорією) та виконавчою (Генеральним Секретаріатом, а з січня 2018 р. – Радою народних міністрів під керівництвом Володимира Винниченка).

Становлення державності упродовж 1917–1920 рр. відбувалося в умовах запеклої боротьби з більшовицькою Росією, за більшовизації Рад в Україні. На цей час на теренах України «функціонувало кілька державних утворень: УНР доби Центральної Ради і Директорії, Українська держава гетьмана П. Скоропадського, ЗУНР, тричі поставала радянська форма державності, – які нерідко запекло ворогували між собою, полегшуючи численним зовнішнім та внутрішнім ворогам справу ліквідації української державності»¹⁴.

Відліком становлення радянської влади «совєтського» типу на українських землях «вважається 12(25) грудня 1917 року, коли російськими більшовиками (РСДРП(б)) разом із російськими соціалістами-революціонерами, був організований так званий Перший Всеукраїнський з'їзд Рад у Харкові, на якому обраний Народний секретаріат, оголошений «радянським урядом України» (Кульчицький, 2007). На цьому з'їзді під впливом більшовиків було прийнято резолюції щодо негайної передачі влади Радам й проголошення України Республікою Рад робітничих, солдатських та селянських депутатів з подальшим відображенням в офіційних

---

¹³ Яворницький Д. Історія запорізьких козаків. У 3-х т. Київ : Наукова думка, 1990. Т. 1. С. 115–116.

¹⁴ Гошуляк І. Не було б без УНР ні Гетьманату, ні УРСР! 5 квітня, 2018. URL: <https://day.kyiv.ua/uk/article/poshta-dnya/ne-bulo-b-bez-unr-ni-getmanatu-ni-ursr>

документах під назвою Української Народної Республіки Рад. З березня 1918 року захоплена більшовиками територія були об'єднані в Українську Советську Республіку, на противагу незалежній УНР (1918–1920 рр.). З січня 1919 року і до 24 серпня 1991 року в офіційному вжитку – Українська Радянська Соціалістична Республіка (Українська РСР). З 23 листопада 1991 суверенна держава постає як Україна.

Отож, з 1917 року, з невеликими перервами (окупаційний німецько-союзнницький період 2-ї світової війни), вся влада в Україні повсемісно (в центрі і на периферії, за винятком Західної України на відтинку 1920–1939 рр.), до сьогодні, здійснюється єдиною системою Рад – органами державної влади.

Варто зауважити, що загальні засади державного ладу України з самого початку визначаються її Конституціями (УНР, 1918; УССР, 1919, 1929, 1937, 1978; суверенної України, 1996) й політичний режим офіційно називається радянською владою. Щоправда, як зауважують сучасні дослідники історії основних законів, – усі чотири Конституції Радянської України були політичними документами і розроблялися спершу в ідеологічних відділах ЦК КПСС, що за тогочасного статусу квазі-держави, якою була Україна, ці конституційні акти з великим застереженням можна віднести до групи основних законів держави¹⁵. На сьогодні є чинною Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року, із змінами і доповненнями, внесеними законами України № 2222-IV від 8 грудня 2004 року, № 2952-VI від 1 лютого 2011 року, № 586-VII від 19 вересня 2013 року і № 742-VII від 21 лютого 2014 року, №1401-VIII від 02.06.2016, № 2680-VIII від 07.02.2019, №27-IX від 03.09.2019¹⁶.

2. Пострадянськість чи посткомуністиччя?

Після розпаду СССР й здобуття Україною незалежності робляться спроби проаналізувати систему радянського управління за сутністю. І на сьогодні можемо говорити про «компартійно-радянську систему державної влади» (1922–1988 рр.), коли диктатура партії приховувалася за лозунгом народовладдя рад (Кульчицький, 2007). Саме постійний партійний контроль при

---

¹⁵ Слюсаренко А., Томенко М. Історія української конституції. Київ : Знання України, 1993. 192 с.

¹⁶ Конституція України . URL:<https://uk.wikipedia.org/wiki/>

жорсткій політиці насильницького утримання українських земель у сфері впливу Росії уможливорює формування УРСР – комуністично державно-політичної формації¹⁷ з централізованою командно-адміністративною системою управління^{18,19}. Наприкінці свого існування під гаслами горбачовської «перебудови» СРСР «Уся влада – Радам» робляться спроби реанімувати політико-управлінську сутність рад. Врешті від цього часу розпочинається незалежна Україна і утримується чистий період існування «радянської України» (1991–1992 рр.)²⁰.

З утворенням сучасної незалежної України розпочався новітній етап у безперервному розвитку української державності, загальною тривалістю у понад 1180 років. У пошуках ефективного інструментарію подолання важкої колоніальної спадщини в постколоніальний період, знову актуалізується потреба адекватної оцінки українського минулого як підґрунтя нинішнього розвитку держави²¹. Однією з таких спроб став міждержавний проєкт Інституту світової політики у партнерстві з Грузинською фундацією стратегічних і міжнародних студій та Інститутом розвитку й соціальних ініціатив «Viitorul» (Молдова) «Як позбутися пострадянськості?», реалізований у 2012–2013 рр. феномен пострадянськості досліджувався в Україні, Республіці Молдова та Грузії.

Пострадянськість у рамках вищезгаданого дослідження була визначена як «різновид соціально-політичної мутації, коли старі радянські цінності, практики та норми модифікуються,

---

¹⁷ Кравчук Л. Витоки української державності. Українській державності 1180 років. 6 лютого 2018. URL: <http://www.golos.com.ua/article/299419>

¹⁸ Попов Г. С точки зрения экономиста (О романе Александра Бека «Новое назначение». *Наука и жизнь 1987*. № 4. С. 54–65.

¹⁹ Валевський О. Архетипи українських реформ: від адміністративно-командної до адміністративно-олігархічної моделі. *Публічне управління: теорія та практика* : збірник наукових праць Асоціації докторів наук з державного управління. Спеціальний випуск. X. : Вид-во «ДокНаукаДержУпр», 2012. С. 39–49.

²⁰ Михальченко М. Кланово-олігархічний режим: негативи і позитиви функціонування. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*. 2010. № 5 (49). С. 84. URL: http://old.ipiend.gov.ua/uploads/nz/nz_49/mykhalchenko_klanovo.pdf

²¹ Гриневич В. Подолання тоталітаризму і постколоніалізму: трансформації культури та ідеології сучасної України. Зміна цивілізаційної парадигми розвитку України : теоретико-методологічний аналіз. Київ : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2019. С. 387–513.

комбінуються, змішуються і взаємопов'язуються з західними еквівалентами, породжуючи достатньо новий еkleктичний контекст. Він вже не є радянським, але і назвати його західним чи європейським теж неможливо. Він – пострадянський»²².

Подібні припущення, в оцінці трансформаційних процесів державної політичної системи й існуванні уламків попередньої епохи, висловлює й Є. Головаха, вказуючи на те, що «суспільство досі залишається «пострадянським» у тому сенсі, що зберігає суттєві риси соціального устрою, від якого, здавалося б, категорично відмовилось»²³. На зростаючу тенденцію у зворотному розвитку пострадянської сучасності до своєї протилежності, наголошує й М. Мінаков²⁴.

На основі помічених спільних рис у тенденціях розвитку держав, які отримали незалежність після розпаду СРСР, дослідники, вище згаданого міждержавного проекту Інституту світової політики, передусім відзначають слабкість демократичних і ринкових реформ у перехідних від централізації умовах, що потребує відповідного реагування. Для подолання, на їхню думку, цього «патологічного статусу-кво», розроблено відповідні рекомендації, серед яких: європеїзація і соціалізація, деміфологізація радянської спадщини, громадянська активність, ключова роль мас-медіа, впровадження електронного врядування, обміни між регіонами, конкурси на зайняття державних посад, боротьба з корупцією, дебіюкратація, поліпшення освітніх стандартів.

Пропозиції різноманітних змін та уточнень до правочинної системи неодноразово вносилися депутатами Верховної Ради. Зокрема на унормування застарілих норм трудового законодавства (ст. 60), досі чинного ще «радянського Кодексу про працю», звертає увагу аналітичний портал «Слово і діло», у публікації І. Рибінської від 1 січня 2021 р., присвяченій тим, хто працює на дистанційній основі.

---

²² Як позбутися пострадянськості? Десять рекомендацій (дослідження). URL:<https://glavcom.ua/publications/119272-jak-pozbutisja-postradjanskosti-desjat-rekomendatsij-doslidzhennja.html>

²³ Головаха Є. Українське суспільство: шляхи трансформації. *Український соціологічний журнал*. 2016. № 1–2. С. 27. Режим доступу: URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ukrsocj_2016_1-2_5

²⁴ Мінаков М. Дialeктика современности в Восточной Европе. Опыт социально-философского осмысления. Киев : Лаурус, 2020. С. 12.

У справедливому намаганні позбавитися «законодавчого сміття», з подання першого віце-спікера Верховної ради Руслана Стефанчука у жовтні 2020 року у Верховній Раді було зареєстровано законопроект № 4284 «Про дерадянізацію законодавства України». За підтримки законопроекту під вилучення потрапляють півтори тисячі законодавчих актів СРСР. Нагальність вирішення проблеми Р. Стефанчук аргументує тим, що сьогодні в Україні не скасовано та діє, за різними оцінками, від 10 до 25 тисяч нормативно-правових актів Союзу РСР та Української РСР. Така неузгодженість законодавства, з-поміж іншого, створює перешкоди в роботі нашої судової системи.

Разом з тим, варто зауважити, що задекларована у законопроекті «дерадянізація» переважно зводиться у пропозиціях проекту до заміни: словосполучень «Українська РСР» і «Рада Міністрів Української РСР» у всіх відмінках словами «Україна» й «Кабінет Міністрів України»; слів «трудящих» чи «робітників» у відповідному відмінку на «працівників»; виключенням слів «Союз РСР», «Рада Міністрів СРСР», «комсомольська організація». Оскільки основним завданням є відмова (і цілком логічна) від законодавчого минулого країни за часи її перебування у складі СРСР, метою якого була побудова комуністичного суспільства, то у цьому випадку радше було б використати поняття «декомунізації». В оновленому вигляді, законодавча ініціатива «Про декомунізацію законодавства України», акцентуватиме увагу, саме на рештках, законодавчого постколоніального минулого. Тим паче, що, за словами Руслана Стефанчука, «важливі для України державотворчі акти, попри їх «радянське» походження, мусять залишитися і слугувати на благо українського народу»²⁵.

Наприкінці 2020 року в Україні, за підтримки Федерального міністерства закордонних справ Німеччини (фондація Кербера) та європейської мережі Eustory, завершив роботу освітній проєкт «Радянське минуле: (пере)осмислення історії», який виконувався упродовж 2019–2020 рр. на основі співпраці Всеукраїнської асоціації вчителів «Нова Доба» та міжнародної освітньої організації DVV International. Він був частиною міжнародного проєкту «Конкурс з історії у Білорусі, Грузії, Молдові та Україні 2.0». За

---

²⁵ Стефанчук Р. Законопроект «Про дерадянізацію законодавства України» є першим на шляху до систематизації та подальшої дерадянізації законодавства незалежної України. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/Top-novyna/198868.html>

результатами однойменного з проектом учнівського конкурсу, у якому взяли участь близько двох тисяч учнів середньої і старшої школи, вчителів історії та суспільних дисциплін, було створено посібник «Як працювати з радянським минулим на уроках історії» (2020). У передмові посібника, серед іншого зазначається, що Посібник «Як працювати з радянським минулим на уроках історії» – це наша спроба дати вчителям історії сучасні інструменти, якими володіє академічна наука, для критичного вивчення, осмислення та переосмислення радянського досвіду в межах шкільних курсів з української історії²⁶.

Варто зауважити, що до цього, з 3 по 8 липня 2018 року на базі табору «Подільський Артек» (Вінницька область) під егідою громадської організації «Подільська спадщина» було організовано літню школу під назвою «Долаючи радянське». У її функціонуванні взяли участь старшокласники, студенти, аспіранти й молоді вчителі Вінниччини та Донеччини (м. Маріуполь), які пройшли відбір на конкурсній основі задля переосмислення і розуміння власної ідентичності.

Як різновид «пострядянськості» в роботах соціологів використовується поняття «постсоціалізму». Зокрема, з точки зору представника польської соціальної антропології, постсоціалістична соціально-економічна та політична формація визначається як «локальна форма капіталістично-неоліберальної економіки, сформованої на рубежі ХХ–ХХІ століть у країнах і суспільствах, які пережили десятиліття комуністичного режиму і які представляли суспільну формацію реального соціалізму»²⁷.

Попри загальну демонізацію «радянського» варто зауважити, що населення Західної України, як і представники діаспори, в означення соціалістичного періоду послуговуються словом «советський». Для них воно асоціюється з окупаційною владою, культивуванням й насадженням чужинської мови, що неминує веде до позбавлення власної національної ідентичності. Використання ж калькованої версії «радянський», за версією літературознавців, зокрема І. Захарчук, з самого початку її

---

²⁶ Як працювати з радянським минулим на уроках історії. За матеріалами конкурсу учнівських історичних проектів «Радянське минуле: переосмислення історії»: посібник. Київ, 2020. С. 7. URL: https://www.dvv-international.org.ua/fileadmin/files/eastern-neighbors/publications/Posibnyk_final.pdf

²⁷ Buchowski M. Czyścic. Antropologia neoliberalnego postsocjalizmu. Poznań: Wydawnictwo Naukowe im. Adama Mickiewicza, 2017. С. 36.

використання, на думку В. Гриневича (2019), було замаскованою маніпуляцією й фальсифікацією, коли через український нібито відповідник в українську суспільну свідомість насаджуються чужорідні поняття під виглядом «своїх». А оскільки слово «радянський» мало у свідомості асоціюватися з демократією, зі словом «радяться», з козацькими радами, то при цьому відбувається витіснення пам'яті про Центральну Раду (березень 1917 – квітень 1918) як єдиного легітимного органу УНР. Чи й не задля уникнення трансформації й чіткої акцентації ідеологічного походження, у світі більшість країн не перекладають слово «советський» аналогом ради, навпаки – скрізь записують його, транслітеруючи російську основу. Так його перенесено і в латину – це видно у відомому словосполученні «homo sovieticus»²⁸.

На маскувальному характері політичного режиму диктатури більшовиків, під поняттям «радянська влада», наголошує й Станіслав Кульчицький (2007), виражаючи, при цьому, сумнів стосовно потреби відмовлятися від звичного словосполучення.

Підступність і згубність колонізаторських російськомовних наративів (неодноразові заяви Путіна: де є російська мова – там «русский мир») Україна учергово випробувала через окупацію Криму та Донбасу Російською Федерацією. Втім, подібне насильство загострило відчуття власних цінностей у їхньому протиставленні до чужого, а тому повинно стати нагальною практикою реагування наукового співтовариства на подібні суспільнополітичні тенденції²⁹. І як зауважує Є. Бистрицький, «зустріч з іншими покладає ми-ідентичності горизонт уявлення про реальність її буття або визначає реалістичність її рішучості та готовності бути в якості суверенної»³⁰. То ж цілком закономірно, що Секретар Радбезу України Олексій Данілов на всеукраїнському форумі «Україна 30. Культура. Медіа. Туризм» (9 березня 2021 року) як варіант убезпечення від атак Росії через нав'язування свого захисту російської мови, запропонував англійську другою

---

²⁸ Любка А. Радянський чи советський – яке слово вживати? URL: <https://day.kyiv.ua/uk/blog/suspilstvo/radyanskiy-chi-sovietskiy-yake-slovo-vzhivati>

²⁹ Касьянов Г., Мінаков М. Образ іншого у пострадянській суспільствах. *Ideology and politics journal*. 2020. № 2(16). С. 5. URL: <https://www.ideopol.org/wp-content/uploads/2020/10/Full-Version-IPJ-2-2020-Issue-1.pdf>

³⁰ Бистрицький Є. Народження чужого з ідентичності спільноти. *Ideology and politics journal*. 2020. № 2(16). С. 57. URL: <https://www.ideopol.org/wp-content/uploads/2020/10/Full-Version-IPJ-2-2020-Issue-1.pdf>

обов'язковою мовою в країні. На закінченні панування проросійської й прорадянської (швидше усе ж советської) ідеології в Україні і сусідній Молдові, вказує віце-прем'єр-міністр і міністр з питань тимчасово окупованих територій України Олексій Резніков в інтерв'ю сайту Obozrevatel (11 березня 2021 р.).

3. Залишки «соціалістичності» чи правова стагнація?

В основі реалізації влади в державі лежать певні засоби й методи, які відображають характер взаємовідносин громадян і держави (співвідношення різних гілок влади, умови формування й діяльності представницьких органів тощо). Власне вони і виступають головним критерієм виділення елементів форми держави (типу влади) – державного або політичного режиму. У сучасній політології склалося, щонайменше, дві традиції в осмисленні політичних режимів. Одна з них пов'язана з політико-правовим, або інституціональним підходом, інша – з соціологічним³¹. У першому випадку увага приділяється формально-юридичним, процедурним характеристикам здійснення влади, у другому – її соціальним підставам та походженню.

З точки зору Є. Головахи (2016) «сучасне українське суспільство визначається як «суспільство стихійної пострадянської трансформації і відкладеного декларованого транзиту», якому притаманні такі характеристики, як подвійна інституційна система, масова аномічна деморалізація, цінності «спотвореного модерну», неостанові утворення, відсутність «інституційної» довіри, негативні ідентичності».

Осмислення аналітиками політичних й соціально-економічних процесів суверенної України вказують на поширення в управлінні державою тіньових практик із заміщення формальних інститутів неформальними й формуванням особливого механізму функціонування довіри, який обмежується родинно-клановими стратегіями. «Виродження представницької демократії, яке спостерігається на тлі розквіту популізму та дедалі легковажнішого

---

³¹ Цыганков А. Современные политические режимы: структура, типология, динамика. Москва : Интерпракс, 1995. С. 5–15

ставлення до політики, укотре підтверджує те, що в Україні саме люмпенсько-олігархічна модель суспільства»³².

Про значний вплив і рівень насильства, зокрема щодо журналістів, олігархами відзначають правозахисники організації «Репортери без кордонів». В опублікованому Індексі свободи преси у світі за 2020 рік, Україна вперше за багато років увійшла в першу сотню країн за рівнем свободи ЗМІ, здобула 96-е місце зі 180 досліджених. Портал «Слово і діло», проаналізувавши зміну рейтингу України з 2002 року, відзначаючи цей певний успіх держави у порівнянні з найгіршими роками (2004 р. – 138 місце зі 167; 2013 – 126 місце зі 179), усе ж бачить причину цього не стільки в її прогресі, стільки в регресі інших держав³³.

Порушення прав людини й відсутність гарантій на безпеку, загальна бідність населення, а також причетність представників владних структур на усіх рівнях до корупційних дій, підірвали верховенство закону та віру суспільства у демократичні інститути уряду й реалізації сподівань свідомого вибору народу. Сплесками народного гніву стають Майдани (Помаранчева революція 2004–2005 рр. та Революція Гідності 2013–2014 рр.).

Незважаючи на всенародний спротив, кланово-олігархічна система демонструє «майстерність» і стійкість у здатності до виживання. Припущення співробітника газети «День» І. Білої, ще у 2016 році, стосовно невинуватих можливостей у демонтуванні «кланово-олігархічної системи» тодішнім Президентом України Петром Порошенком, в обмін на дивну роль стати гарантом її збереження, за можливості бути з'їденим задля її перезавантаження, (чудернацьким чином справдилися. Ба, навіть «Саме президенство Зеленського – це кульмінація олігархічної системи управління Україною. Не зовнішнього, а внутрішнього / управління зсередини самого президента»³⁴.

---

³² Кіянка І., Ільницький С. Громадянські цінності в контексті публічного управління. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2020. Вип. 2(45). С. 27.

³³ Рейтинг свободи преси: яке місце посідала Україна в 2002–2020 роках. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2021/03/16/infografika/suspilstvo/rejtynh-svobody-presy-yake-misce-posidala-ukrayina-2002-2020-rokax>

³⁴ Горбач В. Президентство Зеленського – це кульмінація олігархічної системи управління Україною. URL: <https://uazmi.org/news/post/93461a3676be1fa612fdb64c67748aab>

Нинішні керманічі держави прагнуть повернути довіру до влади та покласти край епосі українського олігархату. Принаймні про готовність знизити вплив олігархів в Україні свідчать гучні заяви Президента України О. Зеленського та Голови Верховної Ради України Дмитра Разумкова. Під час брифінгу 1 березня 2021 р. спікер законодавчого органу заявив про необхідність реформування судової системи. Готовність підписати Указ стосовно «Стратегії розвитку органів правосуддя та конституційного судочинства», презентованої на форумі «Україна 30. Розвиток правосуддя» (1–3 березня 2021 р.), висловлює і Президент України В. Зеленський у відіозверненні до його учасників.

Теперішній же стан правової системи у вигляді корумпованих органів правопорядку і заганжованого правосуддя не забезпечує основні запиту суспільства – справедливості і невідворотності покарання, а отже воно не захищає від свавілля держави³⁵. Нагадування щодо здійснення судової реформи (прийняття закону про Вищу раду правосуддя), закону про посилення кримінальної відповідальності за незаповнення декларації або заповнення її неналежним чином та легітимізації антикорупційного органу (НАБУ), є постійними «маяками» з боку МВФ, США та ЄС. Але навіть на тлі закликів послів країн «Групи семи» відкласти призначення до Вищої ради правосуддя та Конституційного суду, до встановлення прозорих процесів відбору, які б заслуговували на довіру під час З'їзду суддів (9–10 березня 2021 р.) процес усе ж відбувається. Що це має означати?

4. Особливості декомунізації в Центральній Україні (на прикладі Вінницької області)

Аналізований період у становленні й розвитку української держави є знаковим, з точки зору зростання інтересу до символіки й топонімії. Так, 9 квітня 2015 року, Президентом України під № 317-VIII було підписано Закон України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки», яким визначено правові основи та встановлено порядок ліквідації символів комуністичного тоталітарного режиму й заборону пропаганди відповідної символіки. Цей Закон був одним із складників так званого «декомунізаційного пакету», який

---

³⁵ Сотник О. Поки влада глуха. Що вирок Стерненко означає для нас з вами? URL: <https://nv.ua/ukr/opinion/sternenko-virok-shcho-virok-sudu-odesi-oznachaye-dlya-ukrajinciv-novini-ukrajini-50144237.html>

включав в себе інші закони («Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у ХХ столітті»; «Про увічнення перемоги над нацизмом у Другій світовій війні 1939–1945 років»; «Про доступ до архівів репресивних органів комуністичного тоталітарного режиму 1917–1991 років»). Проте основою для декомунізації топонімічних назв став Закон України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки».

На завершення процесу декомунізації, станом на грудень 2016 року, за оприлюдненими даними Українського інституту національної пам'яті в Україні позбулися тоталітарних назв 51 493 об'єкти (з них: 32 міста, 955 селищ, смт та сіл, 25 районів). Крапку на завершення процедури має поставити приведення раніше присвоєних об'єктам права власності імен фізичних осіб, ювілейних та святкових дат, назв і дат історичних подій у відповідність до вимог закону «Про засудження комуністичного і націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні і заборону пропаганди їх символіки». Відповідні розпорядження зроблені і МОН України у січні 2017 року.

Варто зауважити, що у деяких регіонах України, зокрема у Вінницькій області (Вінниччині), процес декомунізації розпочався значно раніше (табл. 1).

Таблиця 1

**Переimenування населених пунктів
Вінниччини упродовж 1989–2006 рр.**

№ з/п	Район (офіційна назва до 01.01.21 р.)	Тип населеного пункту, стара назва	Нова назва	Історична назва/ з якого часу
1	Тульчинський	с. Калініне (з 1923 по 1995)	с. Богданівка	Богданівка / XVIII ст.
2	Бершадський	с. Чапаська (з 1946 по 1996)	с. Війтівка	Війтівка / 1625 р.
3	Шаргородський	с. Жданове (1949–1989)	с. Мурафа	Морахва / XV ст.
4	Іллінецький	с. Розсохувата (1965–1993)	с. Росоховата	Розсохувата / XVI ст.
5	Барський	с. Першотравневе (по 1993)	с. Степанки	Степанки / XVII ст.

Рішення про перейменування чотирьох населених пунктів у Барському, Бершадському, Тульчинському та Шаргородському районах Вінницької області прийняла Верховна Рада України упродовж 1989–1995 рр. Правки в адміністративно-територіальний устрій краю внесла й Вінницька обласна Рада народних депутатів. Зокрема, рішенням від 12 листопада 1993 року в Іллінецькому районі уточнила назву села Розсохувата на Росоховата та перейменувала Розсохуватську сільраду на Росоховатську. Однак в алфавітному покажчику нових і старих найменувань населених пунктів, які були перейменовані з 01.01.1986 по 01.01.2017, розміщеному на офіційному порталі Верховної Ради України відзначено спочатку перейменування Розсохуватої на Розсоховату, а нижче – Розсохуватої на Росоховату. Власне й повідомлення про ці рішення, за даними того ж таки порталу, було опубліковано у Відомостях Верховної ради, відповідно – 21.12.1993 та 28.04.2006³⁶.

Пізніше, на виконання закону України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки» у Вінницькій області на червень 2015 року підлягали зміни 24 назв селищ та сіл. Верховна Рада України уже 4 лютого 2016 повернула вінницькому селу Радянське Русавської сільської ради Ямпільського району історичну назву – Нечуївка³⁷. Проте, у подальшому, «декомунізація» у Вінницькій області відбувалася дещо уповільнено. Станом на 01.04.16 року на Вінниччині із першопочаткових 24-х селитебів, обраних для цього в Українському інституті національної пам'яті (УІНП) і доповнених ще трьома на місцевому рівні було перейменовано лише 2. Окремі з претендентів визначилися з новими назвами. Не всі населені пункти області давали згоду на зміну їх назв. Всупереч закону «Про декомунізацію» відмовилися перейменовувати свої населені пункти жителі однойменних сіл Чапаська Погребищенського й Жмеринського районів, с. Жовтневе Погребищенського району,

---

³⁶ Адміністративно-територіальний устрій – Верховна Рада... (2021). Алфавітний покажчик нових і старих найменувань населених пунктів <http://static.rada.gov.ua/zakon/new/NEWSAIT/ADM/zmist.html>

³⁷ Гудзевич А. Еволюція топонімів як наслідок соціально-політичних змін у суспільстві (регіональний аспект). *Наукові записки ВДПУ*. Серія: Географія. 2017. Вип. 29. № 1–2. С. 124–133.

с. Радянське Крижопільського району та с. Красне Вінницького району.

Наразі незрозуміло з яких міркувань у список для перейменувань, складеним Українським Інститутом національної пам'яті, потрапило с. Ворошилівка Тиврівського р-ну. Адже перше відоме письмове джерело, де згадується назва села, датується 1552 роком. Назва, за переказами, походить від прізвищ козаків Вороша і Шила³⁸, а відтак немає ніякого відношення до Климентія Ворошилова і не потребує перейменування.

Потребує додаткових розвідок і с. Петровське Шаргородського району. Можливо і цей антропонім не пов'язаний з Петровським Г. І., а має більш глибоке коріння свого походження. Саме на це вказують розвідки, зроблені Дикою Л.Л. і представлені у дисертаційній роботі «Ойконімія Східного Поділля XIV–XX ст.». За нею, «Ойконімія, виражені формою родового відмінка на зразок: Одлевського Петровського історичні джерела фіксують, починаючи з XVIII ст. (лише один приклад)»³⁹.

12 і 19 травня 2016 року Верховна Рада України проголосувала другу частину постанови «Про перейменування окремих населених пунктів та районів», чим затвердила зміни назв сільських населених пунктів на Вінниччині (табл. 2). Перейменовані передусім пам'яткові назви на зразок Ворошилове, Кіровка, Ленінка, Чапаєвка та інші, які з'являються у XX ст. (табл. 2, рис.).

У результаті перейменувань було повернуто історичні назви 13 селам. Проти повернення колишніх назв Жидівці та Попівка висловилися мешканці с. Чапаєвки Погребищенського району та с. Жовтнєве Калинівського району. Компромісний пошук «породив» нові назви – Надросся та Вишневе відповідно. Подібним шляхом пішли і жителі колишньої Комунарівки Калинівського району, відмовившись від назви Гулівці на користь – Бережани.

---

³⁸ Тиврівщина: краєзнавчі нариси. смт Тиврів: ТОВ Нілан-ЛТД, 2012. С. 35.

³⁹ Дика Л. Ойконімія Східного Поділля (XIV–XX ст.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «укр. мова»; Прикарпат. нац. ун-т ім. Василя Стефаника. Івано-Франківськ, 2009. С. 16

Таблиця 2

**Перейменування населених пунктів Вінницької області
(станом на 01.01. 2017 року)**

№ з/п	Район (офіційна назва до 01.01.21 р.)	Тип населеного пункту, стара назва	Нова назва	Історична назва/ з якого часу
1.	Барський	с. Червоне	Грабівці	Грабівці/ XVIст.
2.	Вінницький	с. Красне	Махнівка	Махнівка/ XVIII ст.
3.	Жмеринський	с. Чапаєвка	Малі Коростівці	н/д
4.	Жмеринський	с. Ленінка	Варжинка	Ленінка / 1924.
5.	Калинівський	с. Жовтневе	Вишневе	Попівка / XVIII ст.
6.	Калинівський	с. Кіровка	Мирне	XVI ст.
7.	Калинівський	с. Комунарівка	Бережани	Гулівці / 1903р.
8.	Калинівський	с. Червона Трибунівка	Забара	Забара / XVII ст.
9.	Козятинський	с. Комсомольськ е	Махнівка	Махнівка/ XVст.
10.	Крижопільський	с. Радянське	Княжа Криниця	Княже / XVII ст.
11.	Липовецький	с. Свердлівка	Пеньківка	Пеньківка / XVIII ст.
12.	Липовецький	селище Червона Зірка	Мала Біла	Червона Зірка / 1928
13.	Літинський	с. Радянське	Літинські Хутори	Радянське/ 1923
14.	Муровано- Куриловецький	с. Ленінська Слобода	Кам'янецькі Хутори	Кам'янецькі Хутори / XIXст.
15.	Муровано- Куриловецький	с. Петрівка	Берлядка	Берлядка/
16.	Немирівський	с. Кірове	Рачки	Рачки / XVII ст.

17.	Немирівський	с. Марксове	Монастирське	н/д
18.	Погребищенський	с. Жовтневе	Попівці	Попівці / XVIII ст.
19.	Погребищенський	с. Чапаєвка	Надросся	Жидівці / XVI ст.
20.	Томашпільський	с. Русава-Радянка	Русава	Русава / XVIII ст.
21.	Хмільницький	с. Пролетар	Дубина	н/д
22.	Хмільницький	с. Жданівка	Війтівці	Війтівці / XVIII ст.
23.	Хмільницький	с. Червона Володимирівка	Володимирівка	Червона Володимирівка / 1928
24.	Чечельницький	с. Червона Гребля	Попова Гребля	Попова Гребля / кінець XVIII ст.
25.	Шаргородський	селище Петровське	Синьожупанники	н/д
26.	Шаргородський	с. Чапаєве	Нові Хоменки	н/д
27.	Ямпільський	с. Радянське	Нечуївка	Нечуївка / поч. XIX ст.

Примітка: н/д – немає точних даних про дату заснування.

Нові назви здобули і 9 населених пунктів, які були утворені за часів СРСР – Ленінка та Чапаєвка Жмеринського району, Червона Зірка й Радянське Липовецького та Літинського районів, Марксове Немирівського та Пролетар і Червона Володимирівка Хмільницького районів, Петровське й Чапаєве Шаргородського району.

До речі, с. Червона Трибунівка увійшла до рейтингу «Топ-10 безглузлого совка», складеного Українським інститутом національної пам'яті. І через п'ять років після перейменування уже теперішня Забара зберігає стару дивакувату назву на в'їзному знаку.

У процесі перейменувань чомусь не вдалося уникнути повторення у назвах селитебів, які мали місце раніше. Махнівка тепер є у Вінницькому та Козятинському районах (табл. 2). До того у Вінницькій області було по 3 поселення із назвою «Радянське» (Крижопільський, Літинський та Ямпільський райони) та

орієнтацією на Чапаєва (Чапаєвка, Чапаєво – Жмеринський, Погребищенський, Шаргородський райони), п'ять – з основою «Червоне» (Барський, Калинівський, Липовецький, Чечельницький і Хмільницький райони) і два із назвою «Жовтневе» (Калинівський і Погребищенський райони).

Умовні позначення: а) ° Погребище – районний центр
б) Надросся – перейменовані села і селища

Рис. Нові назви перейменованих населених пунктів
Вінницької області

Із 29-ти, визначених для перейменування населених пунктів Вінниччини (24 – УІНП та 5 – самоініціативно), лише два зберегли свої назви – с. Ворошилівка Тиврівського району та селище Тельманове Липовецького району. Щоправда останнє, на підставі

рішення Верховної Ради України у листопаді 2019 року, було виключено з облікових даних.

У підсумку, незважаючи на деякі труднощі, згідно оприлюднених результатів декомунізації, Вінницька область посіла перше місце в Україні за кількістю перейменованих топонімів. Загальна їх кількість склала 4882 назви.

Під час перейменування, зокрема на Вінниччині й у м. Вінниці, були порушені топонімічні семантичні принципи, тобто, не враховане змістовне значення топонімів, передусім такі, що символізують специфічні риси місцевості чи зв'язок з нею суб'єктів назвоутворення. Ігнорування місцевою владою ролі, а отже й потреби створення, топонімічної комісії та переоцінка можливостей створеного нею моно-фахового колективу (історики) робочої групи позбавило мозаїчності топонімічної палітри міста. Іншого означення набули би топоніми, аби у постійно діючій топонімічній комісії (не аврально) були не тільки історики, але й фахівці географи, філологи, краєзнавці й просто патріотично свідомі люди.

Топоніми й пам'яткові символи є не тільки індикаторами розвитку культури, але й елементом історико-географічної спадщини України, а тому потребують збереження й ефективного використання. Тож перейменування деяких територій і об'єктів природно-заповідного фонду (м. Вінниця – ЦПКіВ ім. Горького на Миколи Леонтовича; м. Хмільник – парки ім. 50-ти річчя Жовтня й ім. Леніна на ім. Н.Я. Гольденберга та ім. І. Гегельського, відповідно; поблизу смт. Брацлав – заказник «Марксова дубина» на «Брацлавська дубина») в рамках завершального етапу декомунізації у Вінниці й області у жовтні 2020 р. та розпочатою «дерусифікацією» у березні 2022 р. стало тому вагомим підтвердженням.

Прикро, але відсутність продуманої топонімічної політики в області і надалі призводить до необґрунтованих і помилкових рішень. Зокрема, у липні 2020 року рішенням Вінницької обласної було перейменовано один з двох однойменних населених пунктів – Котюжани: селище Котюжани на селище Мирне. При цьому ніхто не зауважив стосовно існування с. Мирне у Калинівському районі Вінницької області.

5. Організація державної влади в сучасній Україні

Адміністративно-територіальні одиниці незалежної України за соціально-територіальними ознаками, як у минулому так і тепер, законодавчо поділяються на: населені пункти (міста, села, селища); регіони (райони, області), відзеркаючи трирівневість системи адміністративно-територіального устрою (первинний рівень – села, селища, міста, райони у містах; середній рівень – райони та міста з районним поділом; верхній рівень – Автономна Республіка Крим, області, міста Київ та Севастополь). Попри це, де-факто адміністративно-територіальними одиницями з 1997 року пропонуються ще й території територіальних громад (первинний рівень). Їх відсутність на сторінках Конституції виводить їх з правничого поля, позбавляючи законодавчого статусу.

Згідно Закону «Про місцеве самоврядування в Україні» (1997 р.), територіальна громада – жителі, об'єднані постійним проживанням у межах села, селища, міста, або добровільного територіального їх об'єднання, що одночасно є самостійними адміністративно-територіальними одиницями (Ст. 1), а також первинним суб'єктом місцевого самоврядування. Термінологічна розпливчастість потребує, як мінімум, її уточнення.

Окрім того, залишається під питанням набір критеріїв, якими законодавці при віднесенні до категорії сіл населених пунктів, які до цього мали статус селищ. Адже донині у законодавстві чіткого розмежування населених місць типу сіл та селищ немає. Відповідно до ст. 133 Конституції України «... систему адміністративно-територіального устрою України складають: Автономна Республіка Крим, області, райони, міста, райони в містах, селища і села» (1996). Отож, якщо слідувати визначеним Основним Законом України рівням, то селище є щось середнє між містом та селом і в залежності від характеру зайнятості людей, які мешкають у них, може набувати відповідного видового означення (сільського чи міського типу) і залишаючись у якості родового поняття є скороченим варіантом відповідної аббревіатури («селище міського типу» (сmt) чи «селище сільського типу»). Досвід використання поняття зі статусом селища з поміж іншого визначається і кількістю мешканців. Зокрема чисельність мешканців селища міського типу варіює від двох до десяти тисяч осіб. Неврахування чисельності при визначенні статусу поселень призводить до того, що селищем (сільського типу) називаємо як малочисельний за людністю

населений пункт (до 10 осіб) так і великий (більше двох тисяч). За таких невизначених умов на Вінниччині нині 130 поселень із статусом селищ⁴⁰.

Якщо навіть переконати себе, що селище – населений пункт, який менший за село, то й тоді можна зустріти досить дивні речі. Зокрема, при дослідженні питань, пов'язаних з декомунізацією у Вінницькій області (Гудзевич, 2017), помічено, що на території селища Березина Вінницького району проживає 154 особи, тоді як у селі Русава Томашпільського району населення становить всього 13 осіб. Ще разючіші відмінності при порівнянні сільської та селищної ради як адміністративно-територіальних одиниць. До прикладу, населення Тростянецької селищної ради однойменного району складає 7850 осіб, на противагу Гавришівській сільській раді Вінницького району, з кількістю 1712 осіб.

Суперечливі питання стосовно поняття «селище» мало би вирішити нове адміністративне законодавство, яке б реставрувало та узаконило найменшу одиницю територіального поділу – «хутір», як і щось середнє між містом та селом, але з рисами міста (селище міського типу), – себто «містечко». Віриться, що уже у найближчому майбутньому відповідні продумані позитивні зміни у використанні географічних назв на Вінниччині та й у всій державі такі відбудуться.

Відповідно до Конституції нашої суверенної держави, Україна є республікою, де єдиним джерелом влади є народ, який здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування (Konstytutsiia Ukrainy 1996: ч. 1, ст. 5). Державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову (Konstytutsiia Ukrainy 1996: ч. 1, ст. 6).

Просторовою основою територіальної організації місцевої публічної влади є адміністративно-територіальний устрій (АТУ) – поділ території країни на окремі частини (області, райони і територіальні громади), на основі якого створюється система органів влади для управління територією. Первинною одиницею адміністративно-територіального устрою є громада. На цьому базовому рівні публічна влада представлена системою місцевого самоврядування. Згідно однойменного Закону, місце

---

⁴⁰ Гудзевич А., Любченко В., Война І. Вінниччина: цифри та факти. Вінниця : ПП Балюк І.Б., 2018. С. 70.

самоврядування в Україні – це гарантоване державою право та реальна здатність територіальної громади – жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища, міста – самостійно або під відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України (Закон України «Про місцеве самоврядування» 1997: ст. 2). Місцеве самоврядування здійснюється територіальною громадою як безпосередньо, так і через представницькі органи місцевого самоврядування (сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи), а також районні та обласні ради, які представляють спільні інтереси цих територіальних громад. Місце представницького органу в системі місцевого самоврядування досить чітко окреслено в Європейській Хартії місцевого самоврядування, яка віддає їм пріоритет відносно інших органів місцевого самоврядування

Зазвичай, на практиці, інтереси рад, особливо районного й обласного рівнів, і жителів громад, рідко стикуються. Тому досить незвичним виглядало справжнє єднання народу і влади (Львівська та Тернопільська обласні ради), у середині лютого 2021 року в західній частині України, на тлі намагання газових кланів «обдерти до нитки» й без того збіднілі верстви населення, шляхом підвищення тарифів на постачання газу. То може влада, у прагненні побороти корупційні схеми, таки стає публічною, народною? Адже у «Юридичній енциклопедії» термін «публічна влада» ототожнюється з «народовладдя» і визначається як суспільно-політична влада, народовладдя, а основними її видами відповідно: влада народу як безпосереднє народовладдя, безпосередня демократія (вибори, референдуми тощо); державна влада (законодавча, виконавча, судова); місцеве самоврядування – місцева публічна влада, що здійснюється, зокрема, територіальними громадами, представницькими органами місцевого самоврядування (радами), виконавчими органами рад, сільськими, селищними і міськими головами тощо⁴¹.

І тут, знову, у черговий раз, потрібно вирішувати питання, а чи правильно ми (від Президента до мешканця будь-якого регіону) діємо відмовляючись від «радянськості»? Адже це термін, який допомагає розпізнавати з багатьох боків особливі сторони ключової

---

⁴¹ Юридична енциклопедія. У 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Т. 5: П–С. Київ, 2003. С. 196.

проблеми політичної організації українського суспільства: здійснений розвиток (минуле), сучасне та майбутнє. У цьому взаємозв'язку ради можуть розглядатися як основний критерій оцінки цілісності функціонування державного устрою, який започаткований і є визнаним народом. Інше, а чи належить влада Радам? І, що необхідно зробити, аби вона, наперекір недоброзичливцям і бюрократам, представляла інтереси вільних у своєму виборі громадян?

6. Децентралізація – спосіб наближення влади до людей, чи чергова ілюзія й маніпулювання радянською владою?

Логічним наслідком здобуття державного суверенітету є забезпечення розвитку України як суверенної, соціальної, правової та демократичної держави задля задоволення сподівання широких верств населення. Найбільш ефективний спосіб забезпечення соціальної справедливості і солідарності у розподілі результатів суспільної праці вбачається у самоорганізації соціуму. Такий підхід передбачає децентралізацію влади, тобто передачу певної частини повноважень органам, які не є підпорядкованими центральній владі, а обираються чи створюються громадою. В основі сучасного місцевого самоврядування лежить теорія вільних громад, успішно реалізована в розвинених європейських країнах. Демократично правову основу автономності органів місцевого й регіонального самоврядування, з отриманням незалежності України, забезпечує низка законодавчих рішень (Закони України: «Про місцеві Ради народних депутатів Української РСР та місцеве самоврядування» від 7 грудня 1990 р., «Про місцеві ради народних депутатів та місцеве і регіональне самоврядування» від 26 березня 1992 р., «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 р., «Про статус депутатів місцевих рад» від 11 липня 2002 р., «Про співробітництво територіальних громад» від 17 червня 2014 р.; Конституція України, 28 червня 1996 р.; «Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні», 1 квітня 2014).

Особливо активно процес децентралізації розпочинається з прийняттям чергових узаконених правил для органів влади регіонального й місцевого рівнів: Закону України «Про засади державної регіональної політики» від 5 лютого 2015 р. та Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад»

від 5 лютого 2015 р.). Тривалі процедурні процеси (від часу здобуття суверенітету й до нині) розгорнулися навколо розробки Закону «Про засади адміністративно-територіального устрою України», одного з 17 пріоритетних законопроектів, які забезпечують законодавчий маршрут децентралізації. Пропоновані ініціативами депутатів (Р. Безсмертним, І. Юхновським, В. Стретовичем – 1997 р.; Р. Безсмертним – 2005 р.), Міністерством регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України (2016 р.) та урядами різних часів (В. Гройсмана, О. Гончарука, Д. Шмигала), проекти Закону тривалий час не знаходили підтримки у Верховній Раді. Нарешті, прийнятий 16 квітня 2020 року Верховною Радою України, Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» №2653 від 20.12.2019 уможливив переведення реформування системи місцевого самоврядування у кінцеву фазу. А поява на порталі «Децентралізація» інтерактивної сторінки нового адміністративно територіального устрою (<https://atu.decentralization.gov.ua/>) наприкінці 2020 року засвідчила прозорість процесу та фінальну технічну його частину.

День 15 жовтня 2020 узагалі постав як «історичний» (в плані реалізації одвічної селянської мрії) у зв'язку із підписанням президентом В.О. Зеленським указу про передачу сільськогосподарських земель громадам (Указ президента України № 449/2020 «Про деякі заходи щодо прискорення реформ у сфері земельних відносин»). Згідно з Указом Президента, відповідно до статті 117 Земельного кодексу України, всі державні землі, упродовж двох місяців, Держгеокадастр має передати громадам. І це виглядає уже більш реалістично, та є другим шансом для громад, після того як у в 2002 році, законне право розпоряджатися землею було передано (по суті – вкрадено) спочатку районним державним адміністраціям, а згодом – Держкомзему/Держгеокадастру⁴². Щоправда експерти зауважують, що: «Указ № 449/2020, попри широкий його розголос, не встановив жодного нового механізму правового регулювання (та й, власне, не міг, оскільки у Президента у цій галузі немає жодних повноважень) та

---

⁴² Лещенко Р. Земельна децентралізація – 2020: момент істини. URL: <https://land.gov.ua/zemelna-detsentralizatsiia-2020-moment-istyny/>

не дав нових прав місцевому самоврядуванню на отримання земель державної власності»⁴³.

Помітним надбанням цього періоду є створення Всеукраїнської асоціації органів місцевого самоврядування («Асоціація об'єднаних територіальних громад») та прийняття важливих законодавчих рішень (Закони України: № 552-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо умов обігу земель сільськогосподарського призначення», від 31 березня 2020 року; «Про внесення змін до Земельного кодексу України та інших законодавчих актів щодо планування використання земель», № 711-IX від 17.06.2020; «Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування Державного аграрного реєстру та удосконалення державної підтримки виробників сільськогосподарської продукції, № 985-IX від 05.11.2020). З цього часу забезпечується відкритий доступ даних про земельні ресурси завдяки ухваленню Закону про Національну інфраструктуру геопросторових даних (№ 554-IX від 13.04.2020) з відображенням ситуації на «Публічній кадастровій карті України», яку веде Державна служба з питань геодезії, картографії та кадастру (Госгеокадастр). Але й тут на заваді: не завершена інвентаризація земель (2 млн. земельних ділянок не внесені у кадастр, а понад 5 млн гектарів сільгоспземель, які перебували у державній власності – «пропали») й аудити, труднощі перенесення усіх даних з паперових носіїв у сформований геопортал через їх зберігання на місцях (архівах, місцевих та регіональних органах влади тощо)⁴⁴. Є запитання й стосовно повноцінного права розпоряджатися землею громадами через передачу значної їх кількості у довготривале користування (10–49 років) в оренду, а також відсутність значної кількості, критично важливих для проведення земельної реформи, законопроектів та нормативних актів. За словами Романа Сластьона гендиректора асоціації «Український клуб аграрного бізнесу» для повноцінної імплементації земельної реформи до 1 липня 2021 року уряду потрібно прийняти 5 законопроектів (№ 2194 дерегуляція і децентралізація; № 2195 врегулювання електронних земельних

---

⁴³ Даугуль В. Знову про реформи у сфері земельних відносин. Міське самоврядування. Грудень, 2020. № 12. URL: <https://i.factor.ua/ukr/journals/ms/2020/december/issue-12/article-112489.html>

⁴⁴ Запуск ринку землі: яка користь для звичайної людини. URL: <https://kurs.com.ua/novost/290560-zapusk-rinka-zemli-kakova-polza-dlja-obichnogo-cheloveka?source=ukrnet>

торгів; № 3205-2 про Фонд часткового гарантування кредитів у сільському господарстві, зокрема з метою викупу землі с/г виробниками; № 3012 завершення процесу розпаювання шляхом приватизація земель державних підприємств; консолідація і усунення через смужжя с/г земель) і ще понад 50 підзаконних актів⁴⁵.

Із прийняттям Законів України «Про внесення змін до деяких законів України щодо визначення територій та адміністративних центрів територіальних громад» (№ 562-IX від 16.04.2020 р.), «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України» (№ 907-IX від 17.09.2020 р.) та Постанови Верховної Ради України «Про утворення та ліквідацію районів» (№ 807-IX від 17.07.2020) врегульовано правові засади функціонування бюджетної системи України й здійснення повноважень органів місцевого самоврядування (ОМС) на новій територіальній основі. І вже з 1 січня 2021 року всі 1469 (11694 до 2020 р.) територіальних громад переходять на прямі міжбюджетні відносини з державним бюджетом, що сприятиме утвердженню демократичних засад їхнього функціонування та самостійному вирішенню проблем щодо забезпечення потреб на місцевому рівні. Укрупнення ж районів (з 490 до 136, з врахуванням окупованих) одночасно ліквідує дублювання повноважень районної ради і районних державних адміністрацій (РДА) із ОМС об'єднаних територіальних громад (ОТГ), а з ними й витрати на їхнє утримання, що має сприятливо позначитися на бюджетоспроможності і якості надання послуг ОМС.

На черзі прийняття законопроекту «Про порядок вирішення питань адміністративно-територіального устрою України» (Ofitsiinyi portal VRU 2021), який має замінити прийняте ще у 1981 році Указом Президії Верховної Ради Української УРСР, й діюче до нині, «Положення про порядок вирішення питань адміністративно-територіального устрою Української РСР». Цим документом визначено перелік адміністративно-територіальних одиниць (область, район, місто, район у місті, селище міського типу, сільрада, село і селище), що не узгоджується із діючою Конституцією України. Окрім того, на стадії обговорення й майбутні зміни до Конституції. Вони мають закрити

---

⁴⁵ Названо законопроекти, які потрібно прийняти до відкриття ринку землі.
URL: <https://agronews.ua/news/nazvano-zakonoproiektu-iaki-potribno-priyniaty-do-vidkryttia-rynku-zemli/>

реформовану систему місцевого самоврядування і децентралізацію владних повноважень. Попередні чотири спроби провести їх через Верховну Раду були безуспішними.

Серед найближчих завдань децентралізації: завершення розпочатої роботи з формування новоутворених органів місцевого самоврядування (ОМС), як ефективної управлінської структури; завершення формування комунальної власності новоутворених громад та завершення формування/розмежування спільної власності територіальної громади на рівні районів та областей. Але усе це, на думку керуючого партнером консалтингової компанії PGR Consulting Group, засновника Школи Мерів Руслана Рохова потрібно здійснювати з усвідомленням: 1) формування бачення, яку країну ми будемо і роль в ній місцевого самоврядування, 2) нового конституційного дизайну, який закріпить архітектуру цього бачення, 3) змісту позицій, які мають бути викладені в новому Законі «Про місцеве самоврядування», Законі України «Про службу в органах місцевого самоврядування», Законі України «Про самоорганізацію населення» та інших законах, які впроваджуватимуть новий конституційний дизайн. Окрім того потребують врегулювання питання появи префектур, які мають з'явитися на зміну місцевим державним адміністраціям та порядок формування виконавчих органів обласних рад за ліквідації районних рад як анахронізму⁴⁶. Не простий виклик і у вирішенні питань самостійного управління громад на чолі створених адміністративних центрів, які не виконували подібних функцій до цього. Занепокоєння викликає й не достатність зрілості громадянського суспільства та рівень політичної культури для ефективного втілення теорії вільних громад у здійсненні місцевого самоврядування як незалежного від центральної влади інституту. Тому, як мінімум цікавими у перспективі виглядає виконання обіцянок Президента, даних ним під час виборів, у плані забезпечення деконцентрації центральних органів виконавчої влади.

ВИСНОВКИ

Сучасна європейська держава Україна є спадкоємицею Київської княжої держави України-Руси. Упродовж свого тривалого

---

⁴⁶ Білоусова Н. Руслан Рохов: У олігархів буде два шляхи: піти на конфлікт з місцевими елітами або еволюціонувати. URL: <https://agropolit.com/interview/852-ruslan-rohov>

й неоднозначного періоду формування державності, основним стержнем системи організації влади є форми безпосередньої демократії з чітко вираженими самоврядними рисами виборних органів – радами. Вони є відображенням, як суто національних, так і, європейських форм самоорганізації суспільного життя. Представники влади на найвищому рівні, а вслід за ними й на інших рівнях, виголошують заяви про «радянськість» як щось історичне, себто минуле Але чи не робимо ми скороспішні вироки тому, що і нині є нашою дійсністю й передумовою, принаймні найближчого, майбутнього? Адже ради, як представницький орган влади, збережені нині на усіх рівнях адміністративно-територіального устрою місцевого й регіонального рівнів (сільські, селищні міські, районні й обласні), а також є основою вищих державних органів влади – законодавчої (Верховна Рада України), виконавчої (Кабінет Міністрів України), судовської (Вища Рада правосуддя). Вони є необхідним атрибутом системної організації та невід’ємним чинником стабільності політичного й адміністративно-територіального устрою держави. Принаймні на сьогодні, згідно діючої Конституції України.

Всупереч тривалій дескредитації «рад», розбіжності й відсутність порозуміння серед суспільствознавців у підходах до експлуатації апробованого часом комбінування слів «радянська влада», переконані, що їхнє словесне поєднання можна і потрібно застосовувати для означення усього історичного відтинку, як радянського минулого, передусім періоду Центральної Ради УНР, так і сучасного розвитку державотворного процесу України, з виділенням властивих їм ознак владних відносин.

З огляду на це виникає потреба розмежування поняття «радянської влади», як уособлення демократичності, з владою тоталітарного й перехідного від тоталітарного до демократії періоду функціонування радянської влади в Україні. Цілком доречною, на нашу думку, буде оцінювання періоду узурпування влади рад, як органу національного українського самоврядування, більшовицько-комуністичною партією у період 1917–1991 рр., з відповідним означенням – більшовицько-комуністичного або ж «советського». Останнє має нагадувати про окупацію Росією України й тоталітаризм саме комуністично-советського режиму на відміну від влади Рад УНР й сучасної демократичної України. Тим паче, що у західній частині України, яка виділяється збереженою українською

ідентифікацією, саме так трактують цей час, часто вживаючи у сполученні з словом «окупаційний», з чітко орієнтованим антисоветським спрямуванням.

З врахуванням особливостей цього, тривалого у часі відтинку, тоталітарного більшовицько-комуністичного чи «комуністичного» політичного режиму можна виділити підперіоди, найпомітнішими з яких є: компартійно-союзний та командно-адміністративний союзний. Обидвом властиві ознаки тоталітаризму із деяким його завуалюванням до кінця 80-х років.

У проміжку 1991–1994 – перехідний постсоціалістичний період, а з 1994 рік–нинішній час триває період активної постсоціалістичної трансформації з яскраво вираженою кланово-олігархічною системою володарювання. Серед її основних ознак: відсутність цілісної системи політичної влади, суцільна контрольованість олігархами усіх гілок влади, тлумачення конституційних норм під «себе», а звідси – політична нестабільність й конфліктогенність в суспільстві.

Широко ж тиражована «пострадянськість» є швидше нагадуванням про постсоюзний період розвитку, і до «радянськості», як представницько організаційного аспекту влади, навряд чи має якесь відношення.

З розбудовою суверенної України й значною зміною соціально-економічних і політичних відносин, на сучасному етапі ставиться завдання удосконалення владної вертикалі та структури органів виконавчої влади на місцях. Пильної уваги потребує корегування та уточнення процесів децентралізації влади з врахуванням регіональних особливостей, культурної, економічної, історичної, політичної ідентичностей. Дослідницькі зусилля повинні будуть спрямовані на пошук аргументованих рекомендацій з покращення взаємодії владних структур усіх рівнів з усіма верствами населення України через надання відносної автономії виконавчим органам й обґрунтованого розмежування функцій суб'єктів владних повноважень.

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена осмисленню проблеми широковживаного, але неоднозначно інтерпретованого, поняття «радянська влада» в контексті його використання у сфері публічно-владних відносин, що склалися в Україні. Підкреслено й коротко проаналізовано

історичну місію рад як своєрідного традиційного демократичного інструменту-осердя системи організації влади в процесі державотворення. Висвітлюється специфіка пізнання розвитку політичного режиму як владного порядку в аспекті понятійних і смислових означень теперішнього часу й минулого, пов'язаного з періодом перебування України у складі СРСР. Наголошується на потребі, у залежності від різновиду насильницького маніпулювання представницькими органами (узурпування влади) рад, й відповідного трактування характеру публічної влади: періоду СРСР як тоталітарно-комуністичної та «кланово-олігархічної» – для сучасного часу. Здійснено періодизацію політичних режимів розвитку України упродовж 1917–2021 рр. з виокремленням найзнаковіших періодів: тоталітарного «більшовицько-комуністичного» (1917–1991 рр.), перехідного постсоціалістичного (1991–1994 рр.) й активної постсоціалістичної трансформації (1994 рік – нинішній час). Звернено увагу на важливості удосконалення системи органів публічного врядування, зусилля якої мають бути спрямовані на поліпшення добробуту усіх верств населення України, з основою на загальнолюдські цінності – свободу, демократію і верховенства права.

Література

1. Гудзевич А. В. Просторово-часова організація сучасних ландшафтів: теорія і практика. Вінниця : Віндрук, 2012. 432 с.
2. Грушевський, Михайло. (1917). Якої автономії і федерації хоче Україна. Відень : Союз визволення України. 22 с.
3. Governance for Sustainable Human Development, An Integrated Paper On The Highlights Of Four Regional Consultation Workshops on Governance for Sustainable Human Development (1997). Makati City, The Philippines : United Nations Development Programme. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/3831662>
4. Місцеве самоврядування в Україні: сучасний стан та основні напрями модернізації : наук. доп. / Ю. В. Ковбасюк, К. О. Ващенко, В. В. Толкованов та ін. К. : НАДУ, 2014. 128 с.
5. Кульчицький В. Що таке Радянська влада? 9 листопада 2007. URL: <https://day.kyiv.ua/uk/article/nota-bene/shcho-take-radyanska-vlada>

6. Кульчицький В. Що таке Радянська влада? 26 грудня 2007. URL: <https://day.kyiv.ua/uk/article/podrobici/shcho-take-radyanska-vlada>
7. Кульчицький С. Засадниче питання без емоцій. Чи була радянська влада в Україні окупаційною? 23 березня, 2018. URL: <https://day.kyiv.ua/uk/article/istoriya-i-ya/zasadnyche-pytannya-bez-emociy>
8. Грабовський С. Україна радянської доби: окупація чи колонізація? 10 січня 2018. URL: <https://day.kyiv.ua/uk/blog/polityka/ukrayina-radyanskoji-doby-okupaciya-chy-kolonizaciya>
9. Біла І. Робочий день в Україні подовжать, а літні канікули скоротять? (Огляд преси). 25 травня 2016. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/27755360.html>
10. Кароєва Т., Любарець А., Примаченко Я. Розмова про «Кам'яного гостя»: фахові рефлексії над книгою Олександри Гайдай. URL: <https://uamoderna.com/prochasopys>
11. Ковальчук Н. «Трос під ноги» як метод декомунізації? URL: <http://khpg.org/1455028136>
12. Довнар-Запольський М. Политический строй Киевской Руси: Виче и князь. Москва : И. Д. Ситин, 1906. 64 с.
13. Яворницький Д. Історія запорізьких козаків. У 3-х т. Київ : Наукова думка, 1990. Т. 1. С. 115–116.
14. Гошуляк І. Не було б без УНР ні Гетьманату, ні УРСР! 5 квітня, 2018. URL: <https://day.kyiv.ua/uk/article/poshta-dnya/ne-bulo-b-bez-unr-ni-getmanatu-ni-ursr>
15. Слюсаренко А., Томенко М. Історія української конституції. Київ : Знання України, 1993. 192 с.
16. Конституція України. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/2021>
17. Кравчук Л. Витоки української державності. Українській державності 1180 років... URL: <http://www.golos.com.ua/article/299419> 6 лютого 2018
18. Попов Г. С точки зрения экономиста (О романе Александра Бека «Новое назначение». *Наука и жизнь* 1987. № 4. С. 54–65.
19. Валевський О. Архетипи українських реформ: від адміністративно-командної до адміністративно-олігархічної моделі. *Публічне управління: теорія та практика* : збірник наукових праць Асоціації докторів наук з державного управління. Спеціальний випуск. X. : Вид-во «ДокНаукДержУпр», 2012. С. 39–49.

20. Михальченко М. Кланово-олігархічний режим: негативи і позитиви функціонування. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*. 2010. № 5 (49). С. 83–94. URL: http://old.ipiend.gov.ua/uploads/nz/nz_49/mykhalchenko_klanovo.pdf

21. Гриневич В. Подолання тоталітаризму і постколоніалізму: трансформації культури та ідеології сучасної України. Зміна цивілізаційної парадигми розвитку України: теоретико-методологічний аналіз Київ : ППІЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2019. С. 387–513.

22. Як позбутися пострадянськості? Десять рекомендацій (дослідження). URL: <https://glavcom.ua/publications/119272-jak-rozbutisja-postradjanskosti-desjat-rekomedatsij-doslidzhennja.html>

23. Головаха Є. Українське суспільство: шляхи трансформації. *Український соціологічний журнал*. 2016. № 1–2. С. 26–30. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ukrsocj_2016_1-2_5

24. Минаков М. Диалектика современности в Восточной Европе. Опыт социально-философского осмысления. Киев : Лаурус, 2020. 216 с.

25. Стефанчук Р. Законопроект «Про дерадіянізацію законодавства України» є першим на шляху до систематизації та подальшої дерадіянізації законодавства незалежної України. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/Top-novyna/198868.html>

26. Як працювати з радянським минулим на уроках історії. За матеріалами конкурсу учнівських історичних проєктів «Радянське минуле: (Переосмислення історії)». Посібник. Київ, 2020. URL: https://www.dvv-international.org.ua/fileadmin/files/eastern-neighbors/publications/Posibnyk_final.pdf

27. Buchowski M. Czyściec. Antropologia neoliberalnego postsocjalizmu. Poznań : Wydawnictwo Naukowe im. Adama Mickiewicza, 2017. 276 с.

28. Любка А. Радянський чи советський – яке слово вживати? URL: <https://day.kyiv.ua/uk/blog/suspilstvo/radyanskiy-chi-sovietskiy-yake-slovo-vzhivati>

29. Касьянов Г., Минаков М. Образ іншого у пострадянський суспільствах. *Ideology and politics journal*. 2020. № 2(16). С. 4–6. URL: <https://www.ideopol.org/wp-content/uploads/2020/10/Full-Version-IPJ-2-2020-Issue-1.pdf>

30. Бистрицький Є. Народження чужого з ідентичності спільноти. *Ideology and politics journal*. 2020. № 2(16). 43–61. URL: <https://www.ideopol.org/wp-content/uploads/2020/10/Full-Version-IPJ-2-2020-Issue-1.pdf>

31. Цыганков А. Современные политические режимы: структура, типология, динамика. Москва : Интерпракс, 1995. 298 с. С. 5–15.

32. Кіянка І., Ільницький С. Громадянські цінності в контексті публічного управління. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2020. Вип. 2(45). С. 25–33.

33. Рейтинг свободи преси: яке місце посідала Україна в 2002–2020 роках. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2021/03/16/infografika/suspilstvo/rejtynh-svobody-presy-yake-misce-posidala-ukrayina-2002-2020-rokax>

34. Горбач В. Президентство Зеленського – це кульмінація олігархічної системи управління Україною. URL: <https://uazmi.org/news/post/93461a3676be1fa612fdb64c67748aab>

35. Сотник О. Поки влада глуха. Що вирок Стерненко означає для нас з вами? URL: <https://nv.ua/ukr/opinion/sternenko-virok-shcho-virok-sudu-odesi-oznachaye-dlya-ukrajinciv-novini-ukrajini-50144237.html>

36. Адміністративно-територіальний устрій – Верховна Рада... (2021). Алфавітний покажчик нових і старих найменувань населених пунктів. URL: <http://static.rada.gov.ua/zakon/new/NEWSAIT/ADM/zmist.html>

37. Гудзевич А. Еволюція топонімів як наслідок соціально-політичних змін у суспільстві (регіональний аспект). *Наукові записки ВДПУ*. Серія: Географія. 2017. Вип. 29. № 1–2. С. 124–133.

38. Тиврівщина: краєзнавчі нариси. Смт. Тиврів : ТОВ Нілан-ЛТД, 2012. С. 35.

39. Дика Л. Ойконімія Східного Поділля (XIV—XX ст.) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «укр. мова»; Прикарпат. нац. ун-т ім. Василя Стефаника. Івано-Франківськ, 2009. С. 16.

40. Гудзевич А., Любченко В., Война І. Вінниччина: цифри та факти. Вінниця : ПП Балюк І.Б., 2018. 320 с.

41. Юридична енциклопедія. У 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Т. 5: П–С. Київ, 2003. С. 196

42. Лещенко Р. Земельна децентралізація – 2020: момент істини. URL: <https://land.gov.ua/zemelna-detsentralizatsiia-2020-moment-istyny/>

43. Даугуль В. Знову про реформи у сфері земельних відносин. Місцеве самоврядування. Грудень, 2020. № 12. URL: <https://i.factor.ua/ukr/journals/ms/2020/december/issue-12/article-112489.html>

44. Запуск ринку землі: яка користь для звичайної людини. URL: <https://kurs.com.ua/novost/290560-zapusk-rinka-zemli-kakova-polza-dlja-obichnogo-cheloveka?source=ukrnet>

45. Названо законопроекти, які потрібно прийняти до відкриття ринку землі. URL: <https://agronews.ua/news/nazvano-zakonoproiektu-iaki-potribno-pryuniaty-do-vidkryttia-rynku-zemli/>

46. Білоусова Н. Руслан Рохов: У олігархів буде два шляхи: піти на конфлікт з місцевими елітами або еволюціонувати. URL: <https://agropolit.com/interview/852-ruslan-rohov>

Information about the authors:

Hudzevich Anatoliy Vasyliovych,

Doctor of Sciences (Geography),

Professor at the Department of Geography

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University

32, Ostrozkogo str., Vinnitsa, 21001, Ukraine

Romanyuk Ivan Myronovych,

Doctor of Sciences (Historical), Professor,

Head of the Department of History of Ukraine

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University

32, Ostrozkogo str., Vinnitsa, 21001, Ukraine